

Лучко М. Р.
доктор економічних наук, професор
Яцишин С. Р.
кандидат економічних наук, доцент
Тернопільський національний економічний університет,
м. Тернопіль, Україна

ХОЛДИНГ ЯК ФОРМА ОБ'ЄДНАННЯ ПІДПРИЄМСТВ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТА ЗАРУБІЖНІЙ ПРАКТИЦІ

Одним з найпоширеніших видів об'єднань підприємств є холдинг, під яким розуміють добровільне об'єднання підприємств з метою управління іншими компаніями через володіння контрольними пакетами їх акцій.

Відповідно до ст. 126 Господарського кодексу України холдинговою компанією визнається суб'єкт господарювання, що володіє контрольним пакетом акцій дочірнього підприємства (підприємств) [11]. Зазвичай, це публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств.

В економіці України ще не сформовано національної моделі корпоративних структур. Більшість із них – холдинги різних типів. Практика свідчить, що із прикладної позиції формування холдингу зводиться до двох основних, хоч і різнопланових, завдань:

- 1) перетворення групи підприємств у єдиний господарський комплекс із централізованим управлінням;
- 2) забезпечення керівників інструментами оперативного управління й фінансового контролю за роботою підприємств групи.

Холдингові компанії можуть утворюватися органами, уповноваженими управляти державним майном, державними органами приватизації самостійно або разом з іншими засновниками шляхом об'єднання у статутному фонді холдингових корпоративних пакетів акцій (часток, паїв), а також іншими суб'єктами на договірних засадах.

У випадках, передбачених законодавством, холдингові компанії утворюються за умови попереднього отримання дозволу відповідного органу Антимонопольного комітету України або Кабінету Міністрів України на концентрацію, узгоджені дії суб'єктів господарювання. Проекти установчих документів холдингових компаній, які утворюються за умови отримання зазначеного дозволу, підлягають погодженню з відповідним органом Антимонопольного комітету України.

Холдингова компанія набуває статусу юридичної особи з дня її державної реєстрації в Державному реєстрі холдингових компаній України, який є невід'ємною частиною Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців.

Державна реєстрація холдингових компаній проводиться державним реєстратором у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» (від 15.05.2003 за № 755-IV) [24] та інших нормативно-правових актів.

Спеціально уповноважений орган з питань державної реєстрації забезпечує ведення Державного реєстру холдингових компаній України.

У світовій практиці найбільш типовими є два види холдингу:

- а) чистий холдинг, який утворюється спеціально для виконання зазначеної вище функції (контроль та управління дочірніми підприємствами);
- б) змішаний холдинг, який поряд з управлінням через володіння контрольними пакетами акцій здійснює також підприємницьку діяльність у промисловості, кредитно-банківській, торговельній, транспортній та інших сферах.

Функції холдингу фактично здійснює будь-яка велика компанія, яка володіє контрольними пакетами акцій інших компаній.

У зарубіжній літературі виходячи з функціональних характеристик холдингу розрізняють такі основні види холдингу:

- фінансовий холдинг;
- управлінський холдинг.

У вітчизняній літературі ці два види холдингів називають «чисті фінансові» і «змішані виробничі» відповідно, що уявляється більш влучним.

Якщо так звані «чисті фінансові холдинги» створюються з метою володіння контрольними пакетами дочірніх підприємств то «змішані виробничі холдинги» можуть здійснювати контроль над дочірніми підприємствами в будь-який спосіб передбачений законодавством.

Головною метою створення «чистих» холдингів є здійснення інвестиційної діяльності, а «виробничих» холдингів – контроль і управління над господарською діяльністю дочірніх підприємств.

В Україні є численні приклади існування виробничих холдингів (Fozzy Group, Group DF, StarLightMedia, Асканія, ДТЭК Трейдинг, Метінвест, Укрнафта, Укроборонпром, Юніфарма тощо). Практика існування чистих холдингів не розповсюджена.

Найприбутковішою¹ холдинговою компанією в 2016 році була НАК «Нафтогаз України» – 26,5 млрд. грн. Перше місце за прибутком компанія отримала завдяки оператору газотранспортної системи «Укртрансгаз». Друге, третє і четверте місця займають компанії з холдингів підприємця Ріната Ахметова. Так, Південний гірничо-збагачувальний комбінат, що входить в гірничо-металургійний холдинг «Метінвест», отримав у 2016 році 5,9 млрд. грн. прибутку. Найбільша приватна газовидобувна компанія «Нафтогазвидобування», яка входить в холдинг ДТЕК Ахметова, отримала в 2016 році 5,4 млрд. грн. прибутку.

Замикає п'ятірку держпідприємство «Адміністрація морських портів України» з 3,8 млрд. грн. прибутку.

Згідно з даними рейтингу «ТОП-100. Найбільші компанії України»², найбільшою холдинговою компанією України є «Метінвест» Ріната Ахметова, чистий дохід якої в 2014 році склав 166,61 млрд. грн. (+ 62,76 % в порівнянні з 2013 роком). На другій позиції ще одна компанія донецького бізнесмена – «ДТЕК» (93,1 млрд. грн., + 0,21 % відповідно). Третім найбільшим холдингом України за отриманим чистим доходом є «Енергоринок», який перебуває у власності держави (90,55 млрд. грн., + 5,92 %).

Технологія роботи холдингів може ґрунтуватися на методах управління їхніми фінансовими потоками. Природно, що саме в цьому розумінні вони найефективніші, адже контроль за фінансовими потоками холдингу дозволяє управляти ним як єдиним господарським механізмом.

Фінансові потоки холдингу можна поділити на дві основні групи (рис.1).

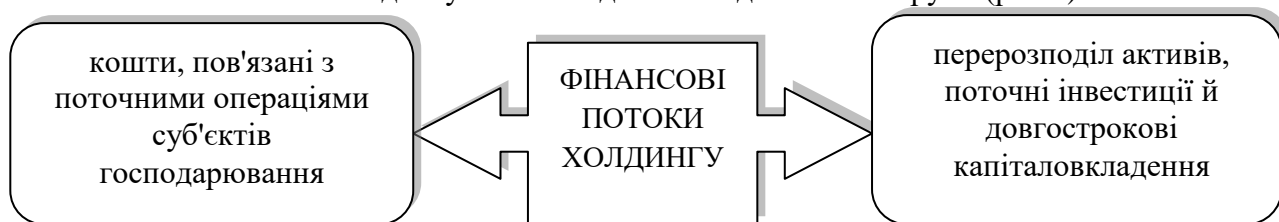

Рис. 1. Управління фінансовими потоками холдингу

Першу групу фінансових потоків формують кошти, пов'язані з поточними операціями суб'єктів господарювання. Ці потоки відповідають продажу продукції, закупівлі матеріалів, виплаті заробітної плати тощо. Центрами потоків поточних операцій холдингу є його дочірні фірми та інші відокремлені підрозділи.

¹ Джерело: <https://biz.censor.net.ua/r3033764>

² Джерело: https://espreso.tv/news/2015/09/14/top_100_nazvav_naybilshi_kholdyngy_v_ukrayini

Друга група фінансових потоків відображає перерозподіл активів, поточні інвестиції й довгострокові капіталовкладення. Капіталовкладення й інвестиції формують фінансові потоки, управління якими вимагає інших методів і підходів. Операційні фінансові потоки й потоки капіталів тісно пов'язані одне з одним. Відповідно до цього повна картина операцій холдингу має враховувати всю систему фінансових потоків і охоплювати процеси формування, нагромадження й розподілу ресурсів.

Питання централізації управління фінансовими потоками холдингу регулюється таким способом, що центральні фінансові служби, поряд з повноваженнями визначення генеральних цілей, мають повноваження на прийняття інших значимих рішень, унаслідок цього дочірнім компаніям залишається лише право вносити пропозиції.

У холдингах з дивізіональною³ організаційною структурою управління успіх залежить від того, чи вдається інтегрувати господарські підрозділи в єдине ціле, щоб керівництво холдингу не втручалось у поточну діяльність і прийняття поточних рішень. Перед керівником материнського підприємства мають бути поставлені лише стратегічні цілі, щоб він, з одного боку, достатньо вільно міг виявляти підприємницьку ініціативу, а з другого – щоб дії дочірнього товариства якнайкраще вливалися у загальну концепцію холдингу.

Для управління й контролю витрат у холдингу виділяються особливі структури – центри фінансового управління, а саме – центри прибутку, фінансової відповідальності й витрат. Потреба у комплексному розгляді параметрів полів бізнесу й пов'язане з цим бачення ринку та ринкових позицій холдингу потребує розробки портфельної концепції. Корисність останньої полягає у тому, що вона слугує інструментом наочного подання споживачам і ринку інформації про оборот, грошові потоки, прибутки, потреби у фінансуванні, ризики для наявних і передбачуваних сфер бізнесу.

В основі організаційної структури холдингу лежить система його бізнес-одиниць, тобто структурних підрозділів з більш-менш завершеним виробничо-збутовим циклом. Характерна риса центру витрат у холдингу – наявність власного кошторису на рівні його структурних одиниць. Вони повинні бути «прив'язані» до системи бізнес-одиниць холдингу.

Поряд із центрами витрат, для керування фінансовими потоками й оцінками результатів господарської діяльності в структурі холдингу формуються центри фінансової відповідальності. Центри фінансової відповідальності діють у межах однієї юридичної особи.

Ефективність фінансового управління холдингом багато в чому залежить від фінансово-бухгалтерського забезпечення, організованого за центрами витрат і відповідальності, та методів консолідації цієї інформації на рівні холдингу.

Консолідування обліково-звітних документів холдингу – досить складне фінансово-господарське завдання. Перш за все слід зазначити, що єдиної схеми консолідованих облікових даних не існує. Кожна компанія самостійно розробляє свої консолідовані документи на основі загальноприйнятих принципів і облікових традицій. Найпоширеніший принцип полягає у відображенні в консолідованому балансі холдингу «частки меншості», в якій ураховуються вкладення співвласників у дочірні фірми холдингу. При цьому різними засобами й способами усувається ефект подвійного рахунку, пов'язаного з перехресними інвестиціями і внутрішньофірмовими операціями.

Керівництво холдингу, поза всяким сумнівом, потребує узагальнених консолідованих даних для прийняття стратегічних інвестиційних рішень і контролю за функціонуванням групи. Основне питання – в яких формах має вестися фінансова служба, а головне, як організувати облік і обробку первинних даних за фінансовими потоками всередині холдингу? Відмінності між методами виявляються в тому, що звичайні бухгалтерські прийоми зорієнтовані на усунення подвійного рахунку. Водночас менеджери можуть бути зацікавлені й у інформації про внутрішньофірмові операції. Внутрішні документи мають

³ Дивізіональна організаційна структура управління – це структура управління, яка будується не за функціональними ознаками, а за принципами групування виробничих підрозділів за продуктами, групами споживачів, за місцем розташування

наочно демонструвати не тільки розмір консолідованих капіталів і капіталів окремих фірм, але й структуру внутрішньогрупових фінансових потоків, зобов'язань і взаєморозрахунків.

Закономірно, що все це відповідає й світовій практиці управління великими компаніями, внутрішня облікова документація яких за формою і за змістом суттєво відрізняється від офіційних звітів. Конкретний спосіб консолідування залежить від структурної організації, методів управління та характеру бізнесу.

Холдингові компанії (материнське підприємство та його дочірні) складають консолідовану фінансову звітність.

Управління такими групами підприємств вимагає систематичної інформації про здійснені господарські процеси, їх характер і обсяг, про наявність матеріальних і фінансових ресурсів, їх використання, про результати процесів об'єднань підприємств, а також про результати діяльності всієї групи взаємопов'язаних підприємств. Основним джерелом цієї інформації стає консолідована фінансова звітність. Така форма звітності має велике значення, оскільки використовується не тільки для економічного аналізу діяльності окремого дочірнього підприємства з метою одержання інформації, необхідної для управління, а й для узагальнення результатів на рівні холдингової групи підприємств. Таким чином консолідована звітність виконує інформативну функцію.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України, Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV. Редакція станом на 06.11.2017 р. [Електронний ресурс.] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань», затверджений 15.05.2003 за № 755-IV. Редакція від 01.01.2017 р. [Електронний ресурс.] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.
3. Лучко М. Р. Питання консолідованої фінансової звітності в контексті реформування бухгалтерського обліку в Україні / Михайло Романович Лучко // Фінанси України. – 2006. – № 8. – С. 75 – 83. Режим доступу: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/13383>.
4. Лучко М.Р. Основи складання консолідованої фінансової звітності : Навчальний посібник. – Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, 2012. – 77с.